

Til Justis- og beredskapsdepartementet

16.10.17

Innspill til høring om ny personopplysningslov fra Den norske historiske forening (HIFO)

Innledning

HIFO er en organisasjon for historikere i Norge, og arbeider for historieforskning og historiefagets plass i samfunnet. Våre medlemmer utøver historiefaget gjennom forskning, undervisning eller formidling. HIFOs forskermedlemmer er ansatte på universiteter og høyskoler, museer, arkiver og andre institusjoner. Flere er frittstående forfattere uten institusjonstilknytning. Vi ønsker derfor å komme med innspill til arbeidet med en ny personopplysningslov hvor vi ser at forskernes vilkår berøres.

I vårt innspill vil vi belyse historieforskningens betingelser og hvilke utfordringer vi ser i utkastet til, og arbeidet med, ny personopplysningslov. Dette gjelder spesielt med tanke på skillet mellom levende og døde personer, hvilken betydning dette kan få for historikerens virksomhet og den frie forskningen, samt de administrative utfordringer som kan skapes.

Historieforskning og kildebruk

Alt som har skjedd er historie. Det betyr at historikere arbeider over et stort tidsspenn. Mange historikere arbeider med temaer fra det siste århundret, ofte omtalt som 'samtidshistorie'. Historikerens problemstillinger er like mangfoldige som fortiden selv.

Offentlige personer er ofte gjenstand for historikerens interesse. Dette er personer som i kraft av sitt virke har vært med på å skape politikk eller forvalte samfunnet. Ellers er historikere oftere opptatt av et saksområde enn av enkeltindivider i sine undersøkelser. Et eksempel kan være behandling av søknader om statsborgerskap i en gitt periode. Formålet er å undersøke praksis, og studere utviklingen innenfor feltet. For å studere saksområdet må historikeren gjennomgå behandlingen av et stort antall enkeltsaker. Historikeren er da ute etter bredden og mangfoldet av saker, og har behov for å få tilgang til så mange saker som mulig for å kunne ivareta helheten.

Historikere arbeider med tekst og tegn, og bruker et vidt spekter av materiale fra arkiver og samlinger i inn- og utland. For samtidshistorikere er muntlig historie, forstått som intervjuer og samtaler med mennesker som fortsatt lever, også en viktig kilde.

Skillet mellom levende og døde personer

Den uoffisielle norske oversettelsen av personvernforordningen fastslår på side 6 punkt 27 at “Denne forordning får ikke anvendelse på personopplysninger om avdøde personer. Medlemsstatene kan fastsette regler for behandling av personopplysninger om avdøde personer”. HIFO merker seg at forskning på «levende personer», som ulike former for samtidshistorie og muntlig historie, etter forordningen og lovforslaget vil kreve tilråding. I den sammenheng vil HIFO bemerke at offentlige personer, levende som døde, gjennom sin gjerning har offentliggjort det som kan vurderes som sensitive opplysninger på eget initiativ (f.eks. politisk tilhørighet, rase- eller etnisitet), og som kan hentes fra åpne og fullt tilgjengelige kilder. Denne type opplysninger kan ikke omfattes av begrensninger ved historisk forskning, jmf. Artikkel 9, 2e.

HIFO ønsker å understreke at unntaket for avdøde personer er av stor betydning for historieforskningen, og en manglende presisering av dette vil medføre uoversiktlige administrative konsekvenser.

Betydning for historikers virksomhet

Departementet legger i sitt høringsnotat s. 38–39 til grunn at det som hovedregel bør innhentes samtykke til behandling av sensitive personopplysninger dersom behandlingen ikke har grunnlag i særlov. Videre mener departementet det bør settes vilkår om at den behandlingsansvarlige har utpekt personvernrådgiver og at personvernrådgiveren har tilrådd behandlingen.

Dette berører en stor andel av de historiefaglige prosjektene som gjennomføres i Norge i dag. For samtidshistorikere – som arbeider med historie fra de siste hundre årene – vil kildene kunne relateres til eller stamme fra både til levende og avdøde personer. HIFO vektlegger at en utvidet byråkratisering av dette feltet vil kunne få omfattende konsekvenser både for frittstående historieforskere og historikere ansatt innenfor arkiv, museum, universitets- og høgskolesektoren.

Historikeren er i sitt arbeid avhengig av arkiver som er tilgjengelige, ordnet og beskrevet. Mange norske institusjoner som oppbevarer arkiv har gjort sine arkivbeskrivelser tilgjengelige på arkivportalen.no, som dermed er blitt et viktig arbeidsverktøy for historikere. De færreste arkiver er søkbare på personnavn. Dersom personvernrådgiver skal knytte sin tilråding til samtykke fra enkeltpersoner som er representert med dokumentasjon i arkivet, vil dette kunne medføre ekstraarbeid av enorme dimensjoner. Det er derfor avgjørende at forståelsen av «umulig eller uforholdsmessig vanskelig» (s. 38) som muliggjør unntak for innhenting av samtykke tolkes i samsvar med den reelle forskningssituasjonen.

For å gi en idé om omfanget en her kan stå overfor, kan vi vende tilbake til eksempelet med søknader om statsborgerskap. Arkivet etter Utlendingsavdelingen (RA/S-1052/D) og Politiavdelingen (RA/S-4346/D) i Justisdepartementet rommer tilsammen i underkant av 900 arkivbokser (grovt regnet 100. hyllemeter arkiv) relatert til statsborgersaker for perioden 1925-1995. Disse er beskrevet med stikkordene “statsborgersaker”, “fremmedsaker”, “flyktninger” og “pass”. Å måtte identifisere enkeltpersoner i dette materialet for å innhente tilråding og kunne sette i verk et forskningsprosjekt, innebærer i praksis at noen må gjennomgå alt arkivmaterialet og identifisere hvilke personer som kan knyttes til sakene i arkivet. Arkivinstitusjonene vil ikke ha ressurser til å gjøre dette. Dersom praktiseringen av personvernlovgivningen utvikler seg i denne retning, vil det legge store begrensninger på historikers forskning, og forhindre at kunnskap om denne delen av norsk historie

Fri forskning

Det eksisterer et motstridende syn på personopplysninger i arkivet. På den ene siden kan bruk av slike opplysninger betraktes som en trussel mot personvernet. Arkivets kontekst og bruk endres imidlertid over tid. Den bevarte dokumentasjonen har samtidig historiske og rettslige funksjoner. Bevarte arkiver etter forvaltningens inngrep i menneskenes liv gir enkeltpersoner mulighet til å søke oppreisning og erstatning, mens historisk forskning kan bidra til åpenhet og økt kunnskap om fortidig maktutøvelse, diskriminerings- og utstøtingsprosesser og brudd med fundamentale samfunnsverdier.

Krav om samtykke og godkjenning fra aktører er i slike sammenhenger ikke uproblematiske. Historikeren vil kunne avdekke ting som maktpersoner og andre aktører ønsker å holde skjult. Samtykke i slike prosjekter er ikke hensiktsmessig med tanke på forskningens formål og behovet for fri og uavhengig forskning, det kan i stedet være et hinder for oppreisning og rettighetserkjennelse.

HIFO ser med spenning på arbeidet med ny personopplysningslov og inkorporering av personvernforordningen i norsk rett. Vi håper våre innspill vil gi viktige perspektiver på den historiske forskningens utfordringer, og de administrative og byråkratiske konsekvensene en personvernlov som ikke tar høyde for disse utfordringene kan få. Behovet for presisering av et unntak for avdøde personer fra loven og forordningen med hensyn til historisk forskning, og en rasjonell holdning til unntak fra samtykke vil være svært viktig for at historisk forskning kan utføres på alle nivåer også i fremtiden.

På vegne av Den norske historiske forening – HIFO

Marthe Hommerstad

Styreleder

Synne Corell

Styremedlem